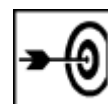

VĚDECKÉ DŮKAZY V PEDAGOGICKÉM VÝZKUMU

- ZÁKLADNÍ PRINCIPY

doc. PhDr. Jana Marečková, Ph.D.

STUDIJNÍ CÍLE

Po prostudování této kapitoly budete umět:

- vysvětlit pojem vědecké důkazy a možnosti jejich využití
- definovat pojem Evidence-based Practice (EBP) a jeho kroky
- charakterizovat různé typy a účel rešeršních otázek
- vytvořit příklady formulací jednotlivých otázek
- objasnit, kdy má student pracovat s mapujícími rešeršními otázkami
- specifikovat, které části EBP nejsou ve studijním textu detailně popsány

PRŮVODCE TEXTEM

- Úvodní část studijního textu objasňuje principy postupů podle metodiky Praxe založené na vědeckých důkazech.
- Navazují informace o dovednostech, které se studenti mají naučit k získání relevantních informací pro tvorbu esejí nebo závěrečných prací.
- Výraznější část textu je věnována pravidlům ke tvorbě rešeršních otázek, která je nezbytnou dovedností efektivního rešeršního postupu.

STUDIJNÍ TEXT

ÚVOD

Pedagogický výzkum, stejně jako výzkum jiných oborů, generuje každým rokem obrovské množství nových poznatků. Výstupy výzkumu autoři publikují ve vědeckých časopisech formou různých typů výzkumných článků, a tím získává odborná komunita možnost aktuální vědecké poznatky vyhledat a číst a případně uplatnit. Proto jsou pro nás **vědecké časopisy velmi cenné.**

Studenti pedagogické fakulty mohou využít výsledky zkoumání konkrétního tématu například při tvorbě esejí nebo závěrečných prací.

Moderní trendy ve vzdělávání v pregraduální přípravě budoucích pedagogických pracovníků na Univerzitě Palackého v Olomouci

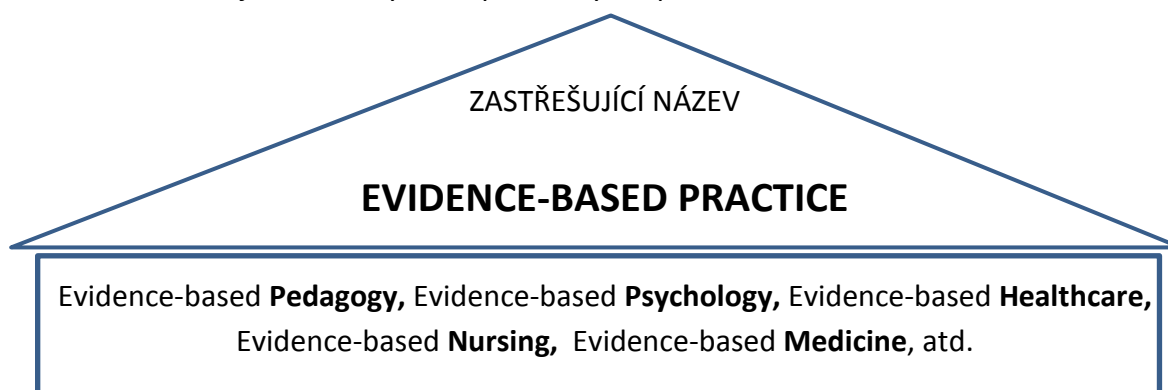
Pojem **vědecké důkazy** bývá spojován s odborným postupem, který nese název „**PRAXE** založená na vědeckých důkazech (Evidence-Based Practice - EBP)“. Metody a nástroje EBP vedou k uplatňování **výsledků výzkumu** (= *vědeckých důkazů*) **v praxi**, a to jako zdroje informací k **výběru nejvhodnějšího postupu při řešení** odborných problémů.

Výsledkem uplatňování EBP postupů má být průběžné **zdokonalování činností** jednotlivých profesionálů, odborných skupin nebo institucí **v praxi** tak, aby přinášely co největší **prospěch cílovým subjektům**.

- *V pedagogické praxi např. žákům, studentům, účastníkům kurzu, manažerům ve školství. V ošetrovatelství např. nepohyblivým seniorům a v medicíně např. pacientům s hypertenzí.*

Přestože byla tato problematika zprvu rozvíjena v medicíně (jako Evidence-Based Medicine), je **uplatnitelná téměř ve všech oborech**. Pedagogům mohou být výsledky aktuálního výzkumu/vědecké důkazy oporou při rozvaze o tom, jaké účelné **řešení výchovných** nebo **vzdělávacích problémů** v konkrétní situaci zvolit.

Formulace EVIDENCE-BASED PRACTICE (Praxe založená na vědeckých důkazech) představuje **ZASTŘEŠUJÍCÍ NÁZEV**. Jeho specifikací pro jednotlivé obory prezentujeme to, v jakém konkrétním oboru jsou metody EBP aplikovány. Například:

DEFINICI EBP publikovala řada autorů a jelikož odrazovým můstkem byla medicína, uvedeme volný překlad znění podle Sacketta: „*Postupy EBM vedou k uvážlivému a odpovědnému využívání aktuálních vědeckých důkazů při rozhodování o vhodné lékařské péči u jednotlivých pacientů*“. (Sackett et al., 1996)

Modifikace definice EBP pro pedagogiku:

„*Postupy EBPed vedou k uvážlivému a odpovědnému využívání aktuálních vědeckých důkazů při rozhodování pedagogů o vhodných výchovně vzdělávacích postupech u žáků*“.

Moderní trendy ve vzdělávání v pregraduální přípravě budoucích pedagogických pracovníků na Univerzitě Palackého v Olomouci

+ VÝZNAMNÉ INSTITUCE EBP

Rozvoj metod EBP byl zahájen relativně nedávno. Jak již bylo uvedeno, průkopníkem byly medicínské obory. Jako první začali tuto problematiku rozvíjet prof. **Archibald Cochrane** s týmem ve Velké Británii, a to v **osmdesátých letech dvacátého století**. Od té doby dochází k postupnému zdokonalování postupů a podpůrných nástrojů EBP.

Této činnosti, včetně školení odborníků z praxe, se věnují specializovaná centra. Mezi nejznámější centra patří například **Cochrane Collaboration** v Londýně. Toto pracoviště se věnuje aplikaci EBP v lékařských oborech. Druhou významnou institucí je **Joanna Briggs Institute (JBI)** s centrálou v australském Adelaide, síť asi 80 center, z nichž jedno je také **v České republice** (od roku 2013). JBI se zaměřuje a EBP v nelékařských zdravotnických oborech.

Školskou problematikou se v rámci EBP se zabývá světová síť pracovišť **Cambell Collaboration**, založená v USA v roce 2000.

+ PŘÍPRAVA NA PRÁCI S VĚDECKÝMI DŮKAZY

Jelikož **ve studijních textech** typu učebnic nebo skript většinou **aktuální výsledky výzkumu nebývají**, je vhodné **hledat ve vědeckých časopisech**.

Abychom vyhledali skutečně relevantní informace, **je nezbytné se NAUČIT:**

1. výstižně **FORMULOVAT** jaké informace hledáme
2. strukturovaně **VYHLEDÁVAT** ve vědeckých databázích a odborných periodikách
3. **VYŘAZOVAT** irelevantní články
4. **KATEGORIZOVAT** relevantní články podle publikační formy a typu výzkumu
5. připravit **ZÁZNAM O REŠERŠI**

Moderní trendy ve vzdělávání v pregraduální přípravě budoucích pedagogických pracovníků na Univerzitě Palackého v Olomouci

Schopnost vyhledat a utřídit vědecké informace je základem pro práci s vědeckými důkazy. V rámci komplexu „Praxe založené na vědeckých důkazech“ se ale jedná **POUZE O DVA PRVNÍ KROKY EBP**. Pokud je dobře nezvládneme, nebudeme schopni pokračovat ve studiu třetího a dalších, viz popis níže. Proto se budeme profesionálnímu vyhledávání odborných informací – **vstupu do problematiky** - věnovat ve studijním textu detailněji.

KROKY EBP

1. FORMULACE REŠERŠNÍ OTÁZKY k vyhledání informací
2. REŠERŠE VĚDECKÝCH DŮKAZŮ ve výzkumných studiích
3. KRITICKÉ ZHODNOCENÍ KVALITY VĚDECKÝCH DŮKAZŮ
4. UPLATNĚNÍ VĚDECKÝCH DŮKAZŮ V PRAXI – po rozhodnutí o jejich vhodnosti
5. VYHODNOCENÍ EFEKTU vědeckých důkazů
a ZVEŘEJNĚNÍ výsledků

Jedná se o relativně **inovativní řešení problémů**, které lze využít skupinami i jednotlivci, a to ve prospěch jednotlivých žáků, jejich skupin nebo efektivních manažerských postupů. **ZÁSADNÍM PŘEDPOKLADEM je však VŮLE** hledat možnosti, jak dosud **uplatňované postupy zdokonalit**, případně změnit.

VÝSTIŽNÁ FORMULACE HLEDANÝCH INFORMACÍ

Pro **PRVNÍ DOVEDNOST**, tedy výstižnou formulaci požadovaných informací nebo výsledků výzkumu ke konkrétnímu tématu, se používá **odborný pojem**:

„FORMULACE REŠERŠNÍ OTÁZKY“.

Rešeršní otázku **formulujeme vždy**, když **chceme k určitému tématu vyhledat**:

texty k rozšíření poznatků získaných studiem učebnic nebo skript

informace, na jejichž podkladě vytváříme kvalitní odborný text

VŽDY s patřičnými odkazy a bibliografickými citacemi!

nebo **vědecké důkazy**/výsledky výzkumu.

Moderní trendy ve vzdělávání v pregraduální přípravě budoucích pedagogických pracovníků na Univerzitě Palackého v Olomouci

TVORBA REŠERŠNÍCH OTÁZEK JE VELMI DŮLEŽITÁ DOVEDNOST.

- To proto, že na jejich obsah navazujeme při tvorbě rešeršního postupu a strategie vyhledávání.

+ TYPY REŠERŠNÍCH OTÁZEK

V případě, že hledáme:

- A) informace k rozšíření poznatků** o nějaké odborné oblasti
- formulujeme tzv. **ŠIROKÉ rešeršní otázky**.

To znamená: když hledáme literaturu k hlubšímu obeznámení se s konkrétním tématem nad rámec studijní literatury (skript, učebnic).

V případě, že hledáme:

- B) vědecké důkazy** k velmi konkrétnímu problému
- formulujeme tzv. **CÍLENÉ rešeršní otázky**.

To znamená: když chceme vyhledat výzkumné studie (články o provedeném výzkumu), který se věnoval velmi konkrétnímu a zacílenému předmětu zkoumání.

+ TVORBA REŠERŠNÍCH OTÁZEK

probíhá podle pravidel, která jsou základem účelného vyhledávání literárních zdrojů. **Pokud otázku formulujeme chybně**, nepodaří se nám provést kvalitní a výtěžnou rešerši a **nezískáme odborné texty s potřebnými informacemi**.

Dobře formulovaná **REŠERŠNÍ OTÁZKA** obsahuje **SPECIFICKÉ KOMPONENTY**, které **KLADEME DO TÁZACÍ VĚTY**. Typy i počet komponent se liší podle typu hledaných informací.

PŘI POPISU KOMPONENT rešeršních otázek vycházíme z **anglických pojmů**. To proto, že navazujeme na metodiky primárně vyvinuté anglicky hovořícími odborníky ve Velké Británii (viz informace o významných centrech).

Tyto KOMPONENTY představují nezbytné **stavební kameny** rešeršní otázky (tázací věty).
- Znamená to, že správně formulovaná **rešeršní otázka vždy obsahuje** slova/pojmy, které reprezentují komponenty daného typu rešeršní otázky. *Pořadí komponent ve větě však dodrženo být nemusí.*

Moderní trendy ve vzdělávání v pregraduální přípravě budoucích pedagogických pracovníků na Univerzitě Palackého v Olomouci

ŠIROKÁ REŠERŠNÍ OTÁZKA

Tento typ otázek označujeme názvem **MAPUJÍCÍ OTÁZKY** a k jejich formulaci uplatňujeme **tři komponenty**:

P - Co – Co čteno [pé – cé ó – cé ó].

Jedná se o **první písmena** anglických pojmů: **P**articipant – **C**oncept – **C**ontext.

Důležité je si zapamatovat:

- že **správné znění** mapující otázky obsahuje slova, která zastupují **všechny TŘI uvedené komponenty**.

OBJASNĚNÍ KOMPONENT:

PARTICIPANT (**účastník výzkumu** = osoba nebo osoby, u kterých byl výzkum proveden)

- nebo **Population** (**populace**, u které byl výzkum proveden)

- nebo **Problem** (**problém/předmět zkoumání** = záležitost, která byla zkoumána)

CONCEPT (koncept = **klíčový pojem**, který byl u konkrétních participantů zkoumán)

CONTEXT (**souvislost** s prostředím, lokalitou, podmínkami kde výzkum probíhal).

PŘÍKLADY pojmů, které mohou jednotlivé komponenty zastupovat:

P = **populace** (*žáci nebo dospělí nebo děti nebo studenti nebo senioři atd.*)

Co = **klíčový pojem** (*aktivizační metody nebo zdravá výživa nebo výukové cíle atd.*)

Co = **kontext/souvislost** s prostředím, podmínkami, událostmi, lokalitou - lze kombinovat

(*základní škola nebo univerzita nebo odborné kurzy nebo mateřská škola nebo stacionář nebo ČR nebo Evropa nebo po 2. světové válce atd.*)

Příklad mapující rešeršní otázky:

„Jaké **aktivizační výukové metody** lze uplatnit při vzdělávání **žáků** na **2. stupni základní školy**?“

- komponentu **P** zastupuje pojem: **žáci**

- komponentu **Co** zastupuje pojem: **aktivizační výukové metody**

- a komponentu **Co** zastupuje pojem: **2. stupeň základní školy**

MAPUJÍCÍ OTÁZKU formulujeme jako **základ rešeršního postupu** (= rešeršní strategie) tehdy, když chceme vyhledat odborné články a studie, jejichž informace plánujeme uplatnit:

- k **rozvaze o pojetí závěrečné práce** (před vytvořením textu Zadaní BP nebo DP)

- k **doplnění znalostí**

- **při tvorbě textu literárního přehledu**

- nebo **při tvorbě teoretické části závěrečné práce**.

Moderní trendy ve vzdělávání v pregraduální přípravě budoucích pedagogických pracovníků na Univerzitě Palackého v Olomouci

POZNÁMKA:

*Knihy a skripta většinou uvádějí informace základního charakteru. Bakalářské a diplomové práce by měly předkládat text, který základní poznatky rozšiřuje. **Optimální je, když se v závěrečné práci objevují předně informace z odborných článků a z učebnic minimálně.***

CÍLENÉ REŠERŠNÍ OTÁZKY

Pro naše potřeby uvedeme **tři typy** cílených rešeršních otázek. Je však pravdou, že pro vyhledávání studií se zdravotnickou problematikou byla vyvinuta struktura ještě několika dalších typů.

Níže jsou uvedena pravidla tvorby s příklady formulací pro následující typy rešeršních otázek:

- A) intervention question - **INTERVENČNÍ otázka**
- B) question focused on efficiency - **otázka ZAMĚŘENÁ NA EFEKTIVITU**
- C) qualitative question - **KVALITATIVNÍ otázka**

Jejich **NÁZVY** souvisí s **TYPEM VÝZKUMNÝCH STUDIÍ**, které chceme vyhledat.

A) INTERVENČNÍ REŠERŠNÍ OTÁZKA

Tento typ otázky využíváme jako **základ pro přípravu rešeršní strategie** za účelem vyhledání **výzkumných studií s KVANTITATIVNÍM DESIGNEM**.

Při formulaci uplatňujeme sktrukturu podle akronymu: **P - I - O** čteno [pé - í - ó]

- jedná se o první písmena anglických pojmů: **P**opulation – **I**ntervention – **O**utcome.

Správně formulovaná rešeršní otázka obsahuje pojmy, které zastupují **všechny TŘI** uvedené komponenty.

OBJASNĚNÍ KOMPONENT:

Za jednotlivá písmena v tomto případě dosazujeme velmi konkrétní pojmy. To proto, že chceme vyhledat výzkumné studie od různých autorů, ale ke stejnému nebo velmi podobně zacílenému předmětu zkoumání.

PARTICIPANT (**účastník výzkumu** = osoba nebo osoby, u kterých byl výzkum proveden + **charakteristiky osob** zařazených do zkoumaného souboru)

např.: studenti VŠ, 19-26 let, prezenční studium, obor ....., ženy, muži, absolvent gymnázia atd.

INTERVENCE (**výzkumná metoda**)

například: otevřené pozorování nebo standard. dotazník SQUALA nebo analýza dokumentů

OUTCOME (**výsledek/výstup zkoumání**)

například: míra znalostí nebo dovedností nebo skóre subjektivní kvality života atd.

Moderní trendy ve vzdělávání v pregraduální přípravě budoucích pedagogických pracovníků na Univerzitě Palackého v Olomouci

Příklad intervenční rešeršní otázky:

„Jaké je **skóre subjektivní kvality života studentů pedagogické fakulty** hodnocené **standardizovaným dotazníkem SQUALA?**“

- komponentu **P** zastupuje pojem: **studenti pedagogické fakulty**
- komponentu **I** zastupuje pojem: **standardizovaný dotazník SQUALA**
- a komponentu **O** zastupuje pojem: **skóre subjektivní kvality života**

B) REŠERŠNÍ OTÁZKA ZAMĚŘENÁ NA EFEKTIVITU

Tento typ otázky využíváme jako **základ pro přípravu rešeršní strategie** za účelem vyhledání **výzkumných studií s experimentem** (= jeden z typů výzkumu s **kvantitativním designem**).

ZNAMENÁ TO, že chceme najít články s popisem a výsledky výzkumu, který byl zaměřen na **sledování efektivity** (= *výsledků, které určitá činnost přináší*) nějaké **konkrétní metody** u **konkrétních osob**.

Při formulaci uplatňujeme sktrukturu podle akronymu: **P – I – C – O** čteno [pé - í - cé - ó]

- jedná se o první písmena anglických pojmů:

Population – **I**ntervention – **C**omparison – **O**utcome.

Správně formulovaná rešeršní otázka obsahuje pojmy, které zastupují **všechny ČTYŘI** uvedené komponenty.

OBJASNĚNÍ KOMPONENT:

Za jednotlivá písmena dosazujeme velmi konkrétní formulace. To proto, že chceme vyhledat experimentální výzkumné studie od různých autorů ke stejnému nebo velmi analogickému (= obdobnému) předmětu zkoumání.

PARTICIPANT (**účastník výzkumu** = *osoba nebo osoby, u kterých byl výzkum proveden + charakteristiky osob zařazených do zkoumaného souboru*)

INTERVENCE (**inovativní metoda** nebo **postup, jejíž efektivita nás zajímá**)

např.: metoda shody a odlišnosti

COMPARISON (**standardní metoda** nebo **postup, kterou/ý běžně využíváme**)

např.: prostý výklad

OUTCOME (**výsledky efektivity obou metod a jejich komparace**)

např.: míra znalostí nebo dovedností nebo sebehodnocení žáků

Moderní trendy ve vzdělávání v pregraduální přípravě budoucích pedagogických pracovníků na Univerzitě Palackého v Olomouci

Příklad rešeršní otázky zaměřené na efektivitu:

„Jaké jsou **výsledky sebehodnocení žáků 6. třídy základní školy** po uplatnění výukové **metody shody a odlišností** oproti **metodě prostého výkladu**?“

- komponentu **P** zastupuje pojem: **studenti pedagogické fakulty**
- komponentu **I** zastupuje pojem: **metoda shody a odlišností**
- komponentu **C** zastupuje pojem: **metody prostého výkladu**
- a komponentu **O** zastupuje pojem: **výsledky sebehodnocení**

C) KVALITATIVNÍ REŠERŠNÍ OTÁZKA

Kvalitativní rešeršní otázku formulujeme jako **základ pro přípravu rešeršní strategie** za účelem vyhledání **studí** s **KVALITATIVNÍM VÝZKUMNÝM DESIGNEM**.

ZNAMENÁ TO, že chceme najít články s popisem realizace a výsledky výzkumu, který byl zaměřen na fenomény, které **nelze kvantitativně (= číselně, numericky) měřit a zpracovat**.

K takovým fenoménům patří: **zkušenosti** *nebo* **názory** *nebo* **postoje** *nebo* **vnitřní motivace**.

Při formulaci otázky uplatňujeme sktrukturu podle akronymu: **P – PI – Co** čteno [pé - pé í - cé ó]
Jedná se o první písmena anglických pojmů:

Participant - Phenomenon of Interest – Context

Správně formulovaná rešeršní otázka obsahuje pojmy, které zastupují **všechny TŘI** uvedené komponenty.

OBJASNĚNÍ KOMPONENT:

Za jednotlivá písmena dosazujeme pojmy, na jejichž podkladě chceme vyhledat kvalitativní studie od různých autorů, ale ke stejnému nebo velmi analogickému (= obdobnému) předmětu zkoumání.

PARTICIPANT (**účastník výzkumu** = *osoba nebo osoby, u kterých byl výzkum proveden + jejich charakteristiky*)

např: Žáci 11–15 let

PHENOMENON OF INTEREST (**zkoumaný jev** - fenomén)

např: motivace k mimoškolním aktivitám

CONTEXT (**kontext** - prostředí, lokalita, podmínky ve kterých nás sledovaný jev zajímá)

např: střední Evropa

Moderní trendy ve vzdělávání v pregraduální přípravě budoucích pedagogických pracovníků na Univerzitě Palackého v Olomouci

Příklad kvalitativní rešeršní otázky:

„Co **motivuje žáky ve věku 11–15 let k mimoškolním aktivitám** ve **střední Evropě**?“

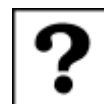
- komponentu **P** zastupuje pojem: **žáci 11–15 let**
- komponentu **pl** zastupuje pojem: **motivace k mimoškolním aktivitám**
- a komponentu **Co** zastupuje pojem: **střední Evropa**

ZÁVĚR

Příprava na důkladnou práci s vědeckými důkazy zahrnuje minimálně pět dovedností, ke kterým patří: výstižná **formulace** hledaných informací, strukturované **vyhledávání** ve vědeckých databázích a odborných periodikách, **identifikace a vyloučení** irelevantních článků, **kategorizace** relevantních článků podle publikační formy, typu výzkumu a **konstrukce záznamu** o rešerši (viz strana 5).

V TOMTO STUDIJNÍM TEXTU jsme se zaměřili na **profesionální poznatky k precizní formulaci hledaných informací** v podobě rešeršní otázky. Přípravou účelné a přehledné rešeršní strategie (postupu jak vyhledávání provést) a **příkladem vyhledávání** v různých elektronických databázích SE BUDE VĚNOVAT DALŠÍ TEXT.

KONTROLNÍ OTÁZKY

Vysvětlete pojem Evidence-based Practice (EBP).

Charakterizujte různé typy a účel rešeršních otázek.

Uveďte dva příklady formulace mapující rešeršní otázky.

Připravte písemnou verzi dvou příkladů rešeršní otázky zaměřené na efektivitu.

ZÁKLADNÍ A DOPLŇUJÍCÍ LITERATURA

MAREČKOVÁ, J., KLUGAROVÁ, J. Evidence-Based Health Care. Zdravotnictví založené na vědeckých důkazech. Olomouc: Univerzita Palackého, 2015. 93 s. ISBN 978-80-244-4781-0.

AROMATARIS, E., MUNN, Z. (Editors). Joanna Briggs Institute Reviewer's Manual. The Joanna Briggs Institute, 2017. Available from <https://reviewersmanual.ioannabriggs.org/>